

فصلنامه علمی - تخصصی معارف علوم انسانی و علوم اسلامی

شماره نهم، تابستان ۱۴۰۱، ص ۵۵-۷۱

کارآمدی نظام و سازمانها از دیدگاه امامین انقلاب: امام خمینی و آیت الله خامنه ای

امیررضا علی نقیان^۱

ملیحه حمیدی^۲

مصطفی حسنی کلشتری^۳

حسین متفکر^۴

چکیده

با عنایت به محوریت ولایت و رهبری در نظام حاکمیت اسلامی و جمهوری اسلامی ایران و فصل الخطاب همه امور و ویژگی‌های خاص جمهوری اسلامی ایران از نظر مبانی فکری و حکومت دینی و لزوم پیاده‌سازی منویات و اوامرو نظرات حکیمانه و مقتدرانه امامین انقلاب، تبیین کارآمدی نظام از دیدگاه امامین انقلاب در ابعاد مختلف اهمیت پیدا می‌کند؛ کارآمدی نظام و سازمانها یکی از مفاهیم مهم و بنیادین در علوم انسانی است که توفیق در آن موجب رشد نظام اجتماعی است. از آنجاکه هر سازمانی به دنبال بیشینه‌کردن کارآمدی خویش است، بدیهی است که نظام جمهوری اسلامی ایران نیز به دنبال دستیابی به این هدف اساسی است تا دوام خویش را با تحصیل رضایت افزون‌تر شهروندان در عرصه عمل، بیش از پیش تضمین کند. هدف: پژوهش حاضر به دنبال بیان کارآمدی نظام و سازمانها از دیدگاه امامین انقلاب می‌باشد. روش: پردازش اطلاعات در این تحقیق از نوع تحلیلی - توصیفی بوده

۱. کارشناسی ارشد، رشته علوم سیاسی، دانشگاه پیام نور، تهران غرب؛ سطح سوم (کارشناسی ارشد)، رشته فقه و اصول، حوزه علمیه آیت الله جلالی خمینی، تهران، استان تهران، ایران، پژوهشگر و فعال فرهنگی، نویسنده مسؤول، alinaghian12@gmail.com

۲. کارشناسی ارشد، رشته نهج البلاغه، دانشگاه قرآن و حدیث، شهر ری تهران؛ سطح سه (کارشناسی ارشد)، رشته فقه و اصول، حوزه علمیه امام حسن مجتبی علیه السلام، تهران، پژوهشگر و استادیار حوزه علمیه امام حسن مجتبی علیه السلام، تهران، استان تهران، ایران، mkh_amir@yahoo.com

۳. دارای مدرک سطح دو (کارشناسی)، رشته حقوق و قضای اسلامی، مدرسه عالی قضاوت، قم؛ طلبه حوزه علمیه قم، در مقطع خارج فقه و اصول، پژوهشگر، فعال فرهنگی و دبیر عربی شهرستان رودبار زیتون، استان گیلان، ایران، m.h.keleshteri@gmail.com

۴. دکترای مدیریت استراتژیک، از دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور، تهران، استان تهران، ایران، پژوهشگر و فعال فرهنگی، Motafaker@pnu.ac.ir

و گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای انجام گرفته است. در این پژوهش به بیان مبانی نظری کارآمدی، مبانی عملی کارآمدی، اهمیت و جایگاه کارآمدی، مولفه های کارآمدی و مکانیسم های اعمال کارآمدی از منظر امامین انقلاب پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: امامین انقلاب، کارآمدی، نظام، سازمانها.

مقدمه

ساختار نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران و کارگزاران موجود در این حکومت تعاملی پویا دارند؛ بدین معنا که در کارآمدی این نظام و رسیدن به اهداف منظور، ساختار و کارگزار چنان مستلزم هم هستند که تصور یکی بدون دیگری ممکن نیست. در واقع هر دو با حرکتی تعاملی است که می توانند به کارآمدی دست یابند؛ اهداف هر نظام سیاسی - اجتماعی با دیگری متفاوت است. از آنجا که حکومت ما جمهوری اسلامی (اصل اول قانون اساسی) است و بر مبانی اسلامی شکل گرفته، برخلاف برخی از نظام های سیاسی نمی تواند در نیل به اهداف خود از هر ابزاری استفاده کند. خاستگاه این نظام حرکت در چهارچوب اسلام و احکام اسلامی است، از این رو ناگزیر است که در رسیدن به اهداف خود از شیوه های مشروع استفاده کند. مهم ترین ملاک داوری مردم در کارآمدی یا ناکارآمدی نظام و سازمانها عملکرد آنها است، هر چند آن حکومت برخاسته از مبانی دینی و مذهبی باشد. قضاوت مردم بیش از آن که براساس مبانی نظری باشد، براساس عملکرد آنهاست و هر نظامی عملکرد درست تری داشته باشد، کارآمدتر به نظر می رسد. از این رو با وجود ارتباط مستقیم بین ساختار نظام سیاسی و کارگزاران آن ساختار و از سویی با توجه به آن که هر دو در کارآمدبودن یا ناکارآمدی نظام سیاسی نقش اساسی دارند، دفاع از ساختار سیاسی - که مبتنی بر یک اندیشه نظری است - زمانی امکان پذیر است که آن نظام در مقام عمل، درستی و کارایی و کارآمدی و اثربخشی خود را به اثبات رسانیده باشد. پژوهش حاضر در راستای این مسئله، کارآمدی سازمانی از منظر امامین انقلاب را بررسی می کند. هر چند امامین به شکلی مدون به بحث کارآمدی نپرداخته است، ولی سخنان آنان به گونه ای است که می توان براساس آنها به استخراج دیدگاه ایشان دست یافت. بدیهی است که ذکر این مصادیق فقط مبتنی بر کلام، اندیشه ها و نوشته های ایشان است و منظور از این مسئله، منحصر کردن کارآمدی (از منظر امامین) در مواردی که ذکر می شود، نیست.

۱- مفهوم شناسی

معنای لغوی کارآمد

کارآمد آن است که کارها را به نیکویی انجام دهد. کارآمدی، درخور بودن، به کار آمدن، مورد استعمال یافتن، مفید بودن و خدمت کردن است. (دهخدا، لغت نامه دهخدا: واژه کارآمد) کارآمد به معنای کاردان، کارآزموده و شایسته است. کارآمد کسی است که کارها را به خوبی انجام دهد و یا چیزی است که به کارآید و سودمند باشد.

معنای اصطلاحی کارآمد

کارآمدی «میزان نیل به اهداف تعیین شده» است. (زاهدی و الوانی، فرهنگ جامع مدیریت: ۱۱۱) به طور کلی اثربخشی میزانی است که یک اقدام یا فعالیت، به هدف پیش بینی شده نایل می شود. (معینی، فرهنگ واژه‌ها و اصطلاحات مدیریت و سازمان: ۲۱۱) در فرهنگ اصطلاحات مدیریت، کارآمدی به مفهوم «میزان موفقیت در تحقق هدف‌ها و یا انجام مأموریت» است که نشان دهنده درجه رسیدن به اهداف می باشد. (همان: ۱۵۵)

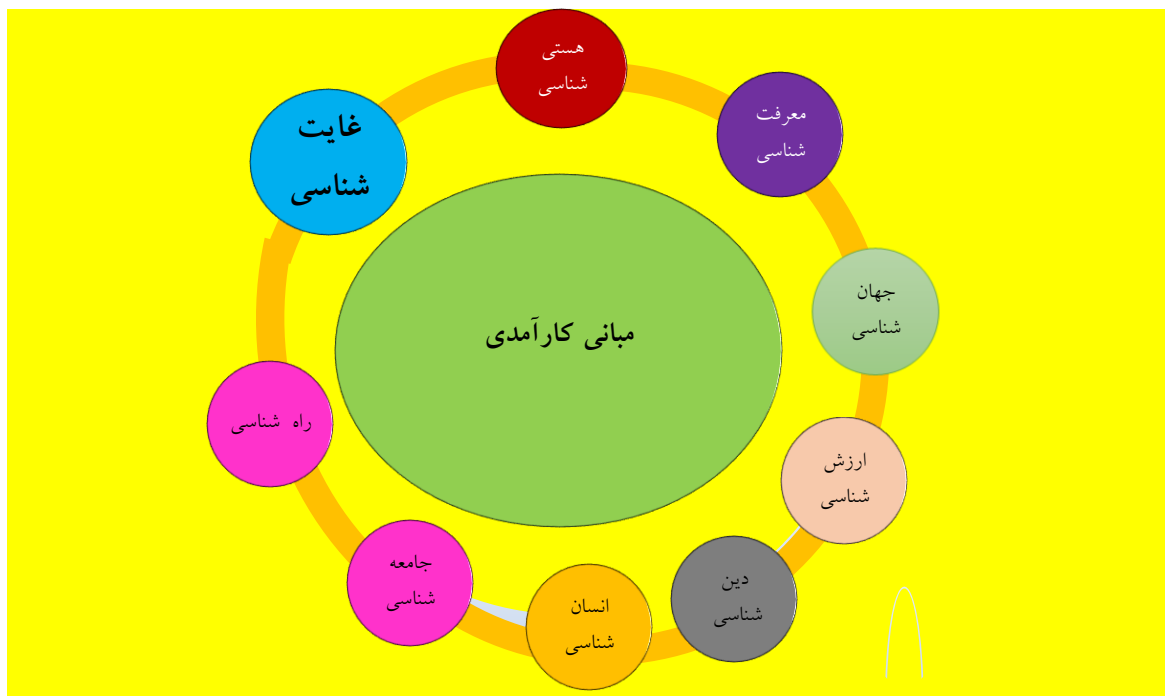
کارآمدی مترادف با کارآیی دانسته شده و گفته‌اند: «قابلیت و توانایی رسیدن به هدف‌های تعیین شده و مشخص». سنجش مقدار کارآیی، از طریق مقایسه مقدار استاندارد با هدف یا مقدار کیفیتی که عملاً به دست آمده، صورت می گیرد. مثلاً تولید واقعی با تولید مورد هدف و یا زمان مصرف شده با زمان پیش بینی شده مقایسه می شود. (آقابخشی، فرهنگ علوم سیاسی: ۴۴۶)

کارآمدی: تحقق عینی یا توان نظام در تحقق کارکردهای اساسی یک حکومت، به گونه‌ای که بیشتر مردم و گروه‌های قدرتمند درون نظام آن را مشاهده کنند. (لیپست، ۱۳۷۴، مشروعیت و کارآمدی: ۱۱).

مقام معظم رهبری مدظله العالی در رابطه با کارآمدی نظام، می فرمایند: «کارآمدی مجموعه عملکرد مثبت و منفی ای است که دستگاه های نظام دارند» (بیانات رهبری در دیدار جمعی از دانشجویان، ۱۰/۰۸/۱۳۸۳، <https://khl.ink/f/۳۲۵۷>).

۲- مبانی نظری کارآمدی از دیدگاه امامین انقلاب

در این بخش مبانی نظری کارآمدی از دیدگاه امامین انقلاب مورد واکاوی قرار می گیرد.

نمودار مبانی نظری کارآمدی سازمانی از دیدگاه امامین انقلاب

۱-۲- مبانی معرفت شناسی کارآمدی از دیدگاه امامین انقلاب

در مبانی معرفت شناسی کار آمدی از دیدگاه امامین انقلاب انسان هم در مقام نظر و هم در عرصه عمل، از توانایی تعقل (عقل ورزی) که در شناخت حقیقت هستی و کسب سعادت جاوید نقش اساسی دارد، برخوردار است.

۲-۱-۱- منابع شناخت کار آمدی از دیدگاه امامین انقلاب

در نگرش امامین انقلاب وحی، فطرت، قلب، عقل و حس انسان، به عنوان منابع شناخت مطرح شده است از منظر او نیز چون سایر عالمان مسلمان عقل ادراک می کند و قلب به مدرکات آن ایمان می آورد. بنا براین عقل نه تنها ادراک می کند و حقیقت امور را درمی یابد؛ بلکه عقل همراه با اختیار انسان به او قدرت گزینش و انتخاب می دهد؛ در نتیجه انسان اراده می کند و با اراده خود بر می گزیند آنگاه به آنچه گزینش کرده ایمان می آورد امام در تبیین ایمان و عقیده می گوید: «ایمان فقط این نیست که ما اعتقاد داشته باشیم که خدایی هست و پیغمبری هست و چه، نه، ایمان یک مسالهای بالاتر از این است. این معانی را که انسان ادراک کرده به عقلش، باید با مجاهدت به قلبش برساند که قلبش آگاه بشود، بیابد مطلب را» (صحیفه امام، ج ۱۱: ۳۸۲) بنابراین عقل از نظر امام وسیله ادراک است و به مثابه پای برای رسیدن است پایی که انسان حقیقتا می تواند با آن راه برود.

۲-۱-۲- ابزارهای شناخت کار آمدی از دیدگاه امامین انقلاب

با توجه به منابع معرفت شناسانه حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) که عبارت از وحی، قلب، حس (تجربه) و عقل بود، ابزارها و همچنین روش های او در شناخت، به آسانی قابل تشخیص و احصا می باشد. روش مربوط به وحی، کلام، اجتهاد و فقه به ویژه در حوزه منابع دینی یعنی کتاب و سنت است. از این منظر، حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) بر فقه سنتی و اجتهاد جواهری به عنوان شیوه برتر در تدریس در حوزه و استنباط احکام شرعی تأکید می ورزد و او همچنین تأثیر شرایط زمانی و مکانی در اجتهاد را مورد توجه اکید قرار داده است و اجتهاد مصطلح را برای اداره جامعه کافی نمی داند «و اگر بعضی از مسائل در زمانهای گذشته مطرح نبوده است و یا موضوع نداشته است، فقها امروز باید برای آن فکری بنمایند. لذا در حکومت اسلامی همیشه باید باب اجتهاد باز باشد. . . و همین جاست که اجتهاد مصطلح در حوزه ها کافی نمی باشد» (صحیفه امام، ج ۲۱: ۱۷۷).

۲-۱-۳- ارزش و جایگاه شناخت

برخی را تصور براین است که معرفت و شناخت امری تک بعدی یا تک مرحله ای است. بدین معنا که صرفاً برای شناختی که از یک منبع خاص و با ابزاری متناسب با آن حاصل می گردد، ارزش قائل هستند. حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) با تکیه بر مبانی فلسفی و اصولی خویش، قائل به چند بعدی و چند مرحله ای بودن معرفت و شناخت است و برای هر یک از شناخت های حسی، عقلی، شهودی و وحیانی، جایگاه متناسب با خور آن ها را قائل می باشد. این است که برخورد صاحبان علوم و شناخت های متعدد با یکدیگر را ناروا دانسته، می فرماید: «هر علمی را که یافته است، ادراک کرده و خوانده، همه کمالات را منحصر به آن می داند. فقیه خیال می کند غیر فقه چیز دیگری نیست در عالم، عارف هم خیال می کند غیر عرفان چیزی نیست، فیلسوف هم خیال می کند غیر فلسفه این حجاب بزرگی است برای همه. حجاب های زیادی هست که غلیظ تر از همه همین حجاب علم است» (مطهری، ۱۳۷۰، ج ۲: ۱۴۲). حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) بر اساس نگرش معرفت شناختی خود که مبتنی بر شناخت شهودی و احتراز از ایتنای

صرف بر مقولات فاهمه و قوه دراکه عقل بشری است دیدگاه توحیدی خویش را بنا می‌سازند. ایشان ضمن اتخاذ این رویکرد عرفانی تأکید می‌کنند که نگرش علمی به توحید حجاب راه است. حال آنکه انبیا و اولیای الهی هیچ‌گاه با قدم برهان به سوی توحید گام بر نمی‌داشتند. آن‌ها به براهین وارد شده علم داشتند اما راه وصول به حق تعالی را از سنخ اثبات واجب و براهینی نظیر آن نمی‌دانستند (حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) ۱۳۸۵: ۱۴۱).

امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) عقل و تجربه بشری را برای شناخت امور طبیعی دارای صلاحیت می‌دانند و اعتقاد دارند وحی این شناخت را در امور طبیعی و ماورای طبیعی کامل می‌کند: «در دنیای مادی برای این‌که بتوانند دشمن را از تهاجم به خود منصرف کنند، نیروی نظامی را تقویت می‌کنند. آن روزی که ابرقدرت‌های متعددی وجود داشت، آن‌ها برای این‌که خود را از شر سلاح اتمی طرف مقابل حفظ کنند، سلاح اتمی تولید می‌کردند؛ درحالی‌که می‌دانستند این سلاح هرگز مصرف نخواهد شد؛ اما برای این‌که خودشان را مصون نگه‌دارند، سلاح اتمی را به‌عنوان تهدید حفظ می‌کردند. اقتدار خود را در داخل تأمین می‌کردند، برای این‌که در مقابل دشمن از خودشان صیانت و حفاظت کنند. اقتداری که ما می‌توانیم در داخل به وجود بیاوریم، با بمب اتمی و سلاح هسته‌ای و تقویت نیروی نظامی نیست. البته تقویت نیروی نظامی در حد متعارف لازم است؛ اما آنچه می‌تواند ما را در مقابل تهاجم همه‌جانبه‌ی دشمنان در سطوح مختلف حفظ کند، همین فهرستی است که عرض کردم: تقویت ایمان، تقویت علم، تقویت فناوری، تسلط بر فنون روز، پیشاهنگ شدن در تولید علم، شکوفایی استعدادهای آحاد ملت و جوانان در رشته‌های مختلف - چه علوم انسانی، چه علوم طبیعی، چه انواع گوناگون علوم تجربی - همبستگی ملی و تقویت همدلی در میان مردم؛ این‌هاست که می‌تواند یک ملت را تقویت کند؛ می‌تواند هم دنیای خودشان را آباد کند، هم آن‌ها را از آسیب دشمنان محفوظ نگه‌دارد. این‌ها وسیله‌ای است برای حفظ و صیانت؛ ما باید این‌ها را دنبال کنیم و خود را متعهد به انجام آن بدانیم.» (بیانات در دیدار علما و روحانیون کرمان <https://khl.ink/f/3279>، ۱۳۸۴/۰۲/۱۱)

۲-۲- مبانی جهان‌شناختی کارآمدی از دیدگاه امامین انقلاب

مبانی جهان‌شناختی کارآمدی از دیدگاه امامین انقلاب عبارتند از: ۱- جهان با عوالم غیب و شهودش، سرشت توحیدی دارد. ۲- مراتب روحانی، مادی، دنیوی و اخروی‌اش، پیوسته در مسیر تکامل و تعالی به سوی خداوند است. ۳- نظام علی - معلولی بر جهان حاکم است مسلم بودن معلولیت عالم جهان مادی در طول عالم ماوراست و عوامل مؤثر در آن منحصر به علل مادی و طبیعی نیست. ۴- جهان محل عمل و آزمایش و بستر تکامل و تعالی و یا سقوط معنوی اختیاری انسان است و بر اساس سنت‌های الهی به کردارهای آدمیان واکنش نشان می‌دهد و خداوند جهان مادی را در خدمت انسان که امانتدار و آبادکننده آن است، قرار داده که در صورت بهره‌برداری کارآمد و عادلانه، تأمین‌کننده نیازهای او است. (سیدعلی خامنه‌ای ۲۲ مهر ۱۳۹۷، <https://www.sharghdaily.com/fa/tiny/news-۷۴۷۶۵۰>)

۳-۲- مبانی انسان‌شناسی کارآمدی امامین انقلاب

امامین انقلاب بدلیل نگرش اسلامی و عرفانی از نگرش خاص و واقع بینانه‌ای به انسانها برخوردار بودند و انسان را عصاره همه موجودات عالم می‌دانستند. به همین دلیل یکی از واژگان‌های استفاده شده در توصیف ابعاد وجودی و توصیف رفتارهای انسانها از سوی حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) بهره‌گیری از واژه غیرممتناهی می‌باشد که از آن بعنوان فصل ممیزه این موجود، با دیگر موجودات استفاده نموده‌اند. ایشان در بیانات خود میان انسانها و حیوانات در بعضی از صفات اشتراک قائل می‌باشند که مربوط به رشد و نمو و خورد و خوراک است اما ایشان آنچه را که متمایز می‌دانند مبحث ادراک و ابعاد وجودی انسانها است که آن را غیرممتناهی می‌دانند ایشان در این زمینه می‌فرمایند: انسان در بین این حیوانات ممتاز می‌شود به اینکه یک ترقیات دیگری، می‌شود بکند؛ هم در ادراکات با آنها فرق دارد و هم در غایات ادراکات فرق دارد. حیوانات تا حدودی ادراکشان هست و محدود و تمام می‌شود؛ انسان ادراکاتش و قابلیتش برای تربیت، تقریباً باید گفت غیرممتناهی است. (صحیفه امام، ج ۴: ۱۸۵). حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) در تعریف کلی از ابعاد وجودی انسانها می‌فرمایند: انسان، یک اعجوبه‌ای است که هم در او حیوانیت هست، حیوانی شهوی الی غیرممتناهی وهم در او شیطنت هست الی غیرممتناهی یک موجودی است همه ابعادش غیرممتناهی است؛ از هر راهی که برود آخرندارد. (صحیفه امام، ج ۱۳: ۳۵).

۲-۳-۱- اصول مراتب انسانی در مبانی انسان شناسی کار آمدی از دیدگاه امامین انقلاب

اصل یکم: جامعه انسانی. اصل دوم: حق مداری اصل سوم: حق محوری در جهان دانی، جهان داری و جهان آرایبی اصل چهارم: تمدن در آینه تدین. اصل پنجم: قانون شناسی منطبق بر تدین. اصل ششم: مشروعیت تاسیس اصل هفتم: برهان عقلی. اصل هشتم: کلیت و دوام (جهان شمولی). اصل نهم: منابع غنی و مبانی قویم. اصل دهم: معمور سازی محیط زندگی. اصل یازدهم: حکمت نظری و حکمت عملی. اصل دوازدهم: استواری خلقت بر علم حصولی و حضوری. اصل سیزدهم: بالندگی فکری، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، امنیتی و زیست محیطی. اصل چهاردهم: جهان دانی، جهان داری و جهان آرایبی به نام حق ۰ (جوادی آملی، ۱۳۹۱)

۲-۴- مبانی جامعه شناسی کار آمدی از دیدگاه امامین انقلاب

در مبانی جامعه شناسی کار آمدی از دیدگاه امامین انقلاب به رغم حضور قرائت‌های باطن گرایانه و عارف مآبانه و انزوا گرایانه در حوزه معرفت شناسی دینی، با رویکردی انسان گرایانه و جامعه گرایانه به بازخوانی متون دینی و مذهبی پرداخته است و از این جهت هم بعد روان شناختی انسان پرداخته است و هم به جنبه جامعه شناختی آن توجه نموده است. از سوی دیگر برخلاف مکاتب مارکسیستی و نحله‌های همسو با آنان در جهان اسلام که بشریت را اسیر جبر تاریخ و جامعه می‌پنداشتند، جامعه را در طول نظام هستی تفسیر و تاویل می‌کند که آفریننده و پروردگار هستی برای هدایت جامعه توسط انبیای الهی برنامه و دستور العمل‌های سعادت بخش و تکامل بخش را فرستاده و در اختیار انسانها گذاشته است. ایشان برای تبیین این موضوع می‌گویند: «مذهب اسلام از هنگام ظهورش معترض نظامهای حاکم بر جامعه بوده است و خود دارای سیستم و نظام اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی است که برای تمام شئون زندگی فردی و اجتماعی قوانین خاصی وضع دارد، جز آن را برای سعادت جامعه نمی‌پذیرد. مذهب اسلام همزمان با آنکه می‌گوید خدا را عبادت کن و چگونه عبادت کن به او می‌گوید چگونه زندگی کن و روابط خود را با سایر انسانها باید تنظیم

کنی و حتی جامعه اسلامی با سایر جوامع ارتباطی را برقرار نماید» (صحیفه نور، ج ۵: ۳۸۹). از منظر حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) انبیاء و اولیای الهی برای اصلاح و هدایت فرد و جامعه فرستاده شدند و سیاست مختص آنان است و غیر آن‌ها نمی‌توانند چنین سیاستی را اعمال کنند. ایشان در این زمینه بر این باورند که: «سیاست این است که جامعه را هدایت کند و راه ببرد، تمام مصالح جامعه را در نظر بگیرد و تمام ابعاد انسان و جامعه را در نظر بگیرد و این‌ها را هدایت کند به طرف آن چیزی که صلاحشان هست، صلاح افراد هست و این مختص انبیاست. دیگران این سیاست را نمی‌توانند اداره کنند، این مختص به انبیاء و اولیاست و به تبع آن علمای بیدار اسلام.» (صحیفه نور، ج ۱۳: ۴۳۲).

۲-۵- مبانی راه‌شناسی کارآمدی از دیدگاه امامین انقلاب

مبانی راه‌شناسی کارآمدی از دیدگاه امامین انقلاب عبارتند از: ۱- هدایت و سپردادن هستی، انسان و افراد بسوی هدف غایی نیازمند قانون الهی (وحی) و مقامات و افراد ابلاغ‌کننده، تبیین‌کننده و مجریان و راهنمایان عالم و معصوم می‌باشد. میراث نبوی در تنظیم جامعه‌ی آرمانی امام زمان علیه السلام در واقع میراث نبوت است. ۲- در زمان غیبت کبری ولایت فقیه را شعبه‌ای از ولایت ائمه‌ی اطهار (علیه السلام) که همان ولایت رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم) می‌داند. ولایت فقیه از جنس حاکمیت است حاکمیتی که آن را مجتهدی جامع الشرایط بر عهده دارد. (بیانات رهبری در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (علیه السلام) ۲۰/۰۲/۱۳۹۶، <https://khl.ink/f/36490>)

۲-۶- مبانی ارزش‌شناسی کارآمدی از دیدگاه امامین انقلاب

ارزش‌شناسی قلمرویی از مباحث نظری فلسفه است که چپستی و چرایی و چگونگی ارزش‌ها را به شکل عقلانی مطالعه می‌نماید. در اینجا مبانی ارزش‌شناختی کارآمدی از دیدگاه امامین انقلاب شامل گزاره‌های ناظر به تعیین مصادیق مهم‌ترین ارزش‌ها (از منظر اسلامی) و نحوه تحقق آن‌ها نیز هست مقصود از مبانی ارزش‌شناختی در این مجموعه، مباحثی درباره ماهیت ارزش‌ها، نحوه درک و اعتبار بخشی آن‌ها و نیز بخشی از گزاره‌های مربوط به بیان مصادیق ارزش‌های معتبر و چگونگی تحقق آن‌ها بر اساس نظام معیار مقبول در جامعه اسلامی (مبانی ارزش‌های مبتنی بر دین حق یا سازگار) با آن است، که عموماً از حوزه فلسفه اخلاق و حکمت عملی با رویکرد اسلامی یا از منابع بیانگر نظام ارزشی و اعتقادی اسلام، به عنوان اصول موضوعه، اخذ شده اند اهم این مبانی را می‌توان به این شرح بیان نمود (متفکر، ۱۳۹۷)

۲-۷- مبانی دین‌شناسی کارآمدی از دیدگاه امامین انقلاب

در این بخش به مبانی دین‌شناسی امام خامنه‌ای (مدظله العالی) می‌پردازیم:

جامعیت دین

اولین گام در ارائه یک فلسفه و نظام سیاسی مبتنی بر تعالیم و معارف دینی آن است که اثبات کنیم و بپذیریم که سیاست و حکومت در حوزه و قلمرو دین جای دارد. نخستین و حساس‌ترین خاکیز و جبهه دین داران در مقابل فرهنگ‌ها و سیاست‌های دیگر که بر سکولاریسم بنا شده است، بحث از قلمرو دین و رابطه سیاست با دیانت است. معظم له در معرفی اسلام ناب می‌فرماید:

اسلام ناب اسلامی است که باید ابوجهل‌ها از آن بترسند؛ اگر اسلامی بود که ابوجهل‌ها و ابوسفیان‌ها از آن نترسیدند و با آن دشمن نبودند باید در اسلام بودنش شک کنیم! آن اسلامی هم که طبقات مستضعف و محروم به آن امیدوار نشوند و دل ندهند اسلام نیست! اسلامی که نتواند آرزوهای خفته و فرو کشته قشرهای مظلوم را در سطح دنیا (نه فقط در سطح کشور خودمان) زنده و احیا کند شک کنید در این که این دین اسلام باشد. (بیانات رهبری در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (علیه السلام) ۲۰/۰۲/۱۳۹۶، <https://khl.ink/f/36490>)

۲-۸- مبانی غایت‌شناسی کارآمدیاز دیدگاه امامین انقلاب

اندیشه پیرامون زندگی و مرگ، فنا و بقا، تداوم یا انقطاع حیات، محدود بودن هستی و آرزوی جاودانه زیستن و داشتن هستی نامحدود و نامتناهی، رهایی از حدود و قیود طبیعت، دستیابی به آرامش، عدالت و سعادت مطلق، بهره‌مندی از حیات طیبه و زیستن در جهات معنویت، خواسته‌ها و تمنیات دسته‌نیافته‌ی انسان بوده‌اند. مطالعه‌ی ژرف و عمیق در این زمینه به این می‌انجامد که بدانیم که حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) چگونه به «مرگ و حیات» و «دنیا و آخرت» می‌نگریست که در پرتو آن می‌توانست چنین با صلابت و پرشکوه جهان سیاست و دیانت را در ید قدرت روحانی خود بگیرد و بر سلطه‌ی دنیا و هراس از مرگ، پیروزمندانه، فایق آید. ایشان معاد را غایت همه‌ی ادیان میدانند و تأکید می‌کنند که «ما همه در تحت لوای توحید مجتمع هستیم. این مال همه است و توحید مذهب همه است و مبدأ و معاد ایدۀ همه است». (صحیفه نور، ۹۸). دیدگاه‌های حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) در بحث معاد، از زیربنای بحث معاد پذیرفتن «عالم غیب و ماوراء الطبیعه» است. هستی در نظر ایشان اعم از غیب و شهادت (ماده و غیرماده) است. حضرت امام مرگ را «حیات ثانوی ملکوتی» و اتم از وجود ملکی می‌نامند. از نظر ایشان بالجمله مرگ نه تنها فقدان حیات یا تنزل یافتن مرتبۀ آن نیست، بلکه اگر موت انسانی باشد، رجوع به همان مرتبه‌ای است که در اول بوده است. (همان)

۳- مبانی عملی مدل تصمیم‌گیری در رابطه با کارآمدی از دیدگاه امامین انقلاب

از منظر آموزه‌های دینی، حکومت اسلامی جهت دست‌یابی به کارآمدی لازم است یکسری اصولی را محقق و بدان پای بند باشد.

۳-۱- اصول بنیادین کارآمدی در اسلام از منظر امامین انقلاب

۱- اصل خدا محوری و وحی‌گرایی ۲- اصل شایسته‌سالاری ۳- اصل عدالت و عدالت‌ورزی ۴- اصل عقل‌گرایی ۵- اصل تجربه‌گرایی و تأکید بر علم و تجربه مفید ۶- اصل تکلیف محوری ۷- اصل حقانیت و مشروعیت ۸- اصل شورا، مشارکت و همیاری ۹- اصل نظارت درونی یا خودکنترلی ۱۰- اصل نظارت بیرونی و همگانی ۱۱- اصل ضابطه و قانون‌گرایی ۱۲- اصل الگو بودن رهبران و مدیران و ساده‌زیستی آنان. رعایت اصول و شاخصه‌های فوق، کارآمدی حکومت اسلامی را در بالاترین سطح ممکن تضمین خواهد نمود. (ذوعلم، تجربه کارآمدی حکومت ولایی: ۱۲۰)

۳-۲- رویکردها و نظریه‌های کارآمدی

در باب تبیین کار آمدی به عنوان پدیده‌ای سیاسی و اجتماعی، معیارهای متفاوتی بیان شده است. در تبیین پدیده‌های اجتماعی و سیاسی، دو نوع تبیین وجود دارد: ۱- تبیین ساختارگرا؛ تبیین‌هایی که به عوامل ساختاری تمسک می‌جویند ۲- اراده گرا؛ تبیین‌هایی که بر پایه عوامل متعلق به کارگزاری است. (کالین، در آمدی انتقادی بر تحلیل سیاسی: ۱۷۱ - ۲۱۴ و ساختار و کارگزار: ۳۰۳ - ۳۲۷). در باب کار آمدی، نظریه‌های متعددی نیز مطرح شده که عبارتند از:

۱. **نظریه توفیق:** براساس این نظریه، هر سازمانی برای بررسی کار آمدی خود باید اساس محاسبه را «توفیقات نهایی» بداند. از این رو بر این پایه، روش‌ها در کار آمدی تأثیری ندارد.

۲. **نظریه سیستم:** بر این اساس نظام یا سازمان، هنگامی کارآمد است که ارتباط خروجی و ورودی آن کاملاً آشکار و قابل تبیین باشد؛ یعنی عملیات تغییر و تحول باید چنان روشن و مقید باشند که در هر شرایط محیطی وقتی ورودی تحقق یافت، خروجی کاملاً معین باشد.

۳. **نظریه رضایت مردم:** طبق این نظریه، یک حکومت را در صورتی می‌توان کارآمد دانست که عناصر مؤثر در بقای خود را راضی کند.

۴. **نظریه نسبیت در کار آمدی:** بر این بنیاد، مبنای واحد و اصیلی برای مفهوم و میزان کار آمدی وجود ندارد، از این رو ارزیابی در این بحث نسبی است.

۵. **نظریه ذاتی عملی:** این نظریه مبتنی بر نظریه ذاتی اعمال ارادی است که ریشه کار آمدی را در ماهیت عامل بودن سازمان می‌داند. نظریه مزبور برای هر عمل سه رکن قائل است: فهم عامل از وضعیت حقیقی، فهم عامل از وضعیت مراد و نیز برنامه عملی برای رسیدن به وضع مراد. در واقع هر عاملی که افعال درست‌تر (معقول‌تر) از او صادر شود، کارآمدتر است. (لاریجانی، مباحثی در مشروعیت و کار آمدی: ۷۷ - ۹۳ و سازمان و مبنای کار آمدی: ۳۲ - ۴۲).

۶. **نظریه انجام تکلیف:** بر پایه این نظریه با تبیین و تعیین شاخص‌ها و محورهایی که وظایف و تکالیف نظام سیاسی را مشخص می‌کند، میزان التزام و تحقق این تکالیف، ملاک کار آمدی دانسته می‌شود.

۷. **نظریه میزان اثرگذاری در روند امور:** این نظریه، کار آمدی را ناظر به تأثیر عینی و واقعی در روند امور جامعه می‌داند و برای نفس «تأثیر» اهمیت قائل است. (ذوعلم، تجربه کار آمدی حکومت ولایی: ۱۲۰ و ۱۲۱).

۴- اهمیت و جایگاه کار آمدی نظام

۴-۱ کار آمدی و انقلاب‌ها

انقلاب، طغیان و عصیان مردم یک سرزمین علیه نظام حاکم موجود، به منظور استقرار نظمی مطلوب است. بر این اساس مؤلفه «تغییر نظام سیاسی» هم به عنوان یکی از اهداف انقلاب‌ها و هم به عنوان یکی از کارکردهای انقلاب مورد توجه جدی است تا

جایی که میزان موفقیت و کارآفرینی یک انقلاب را می توان با میزان کامیابی آن در جایگزینی نظم و سازمان مطلوب سنجید. کارآمدی انقلاب = جایگزینی نظم و سازمان مطلوب + میزان موفقیت نظام و سازمان جدید در تحقق اهداف انقلاب. (همان)

۴-۱-۱- مبانی مبین جایگاه و اهمیت کارآمدی در نظام و سازمانها

الف. اثبات صحت و اتقان یک ایدئولوژی؛ در طول تاریخ ایدئولوژی ها و مکاتب مختلفی مدعی سعادت بشر و تأمین رفاه، آزادی و امنیت برای بشر بوده اند، اما تنها مکاتب و ایدئولوژی هایی تداوم یافته اند که توانسته اند، میان صحت و اتقان اندیشه های خود و کارایی و توانایی نظام اجتماعی برآمده از آن در پاسخگویی به نیازهای واقعی انسان و حل مشکلات جامعه، رابطه مستقیمی برقرار سازند.

ب. رابطه کارآمدی و مشروعیت؛ نظام های و سازمانها علاوه بر کارآمدی نیازمند مشروعیت می باشند. کارآمدی و مشروعیت، بستگی به مبنای ما در ملاک و خاستگاه مشروعیت دارد، که در یک جمع بندی می توان به دو صورت کلی اشاره نمود: ۱- ملاک مشروعیت را قرارداد اجتماعی، خواست، رضایت، پذیرش و مقبولیت مردمی بدانیم. در این صورت می توان گفت که مقدار کارآمدی می تواند بر مشروعیت تأثیر گذارد. (مشروعیت پیشین؛ شکل گیری قدرت؛ استقرار؛ اعمال قدرت؛ مشروعیت جاری یا ثانویه (کارآمدی))

۲- این که مشروعیت را به معنای حقانیت و تنها منبع آن را اذن و خواست الهی بدانیم، نه قرارداد اجتماعی، رضایت، پذیرش مردم و غیره. در چنین صورتی کارآمدی یا ناکارآمدی هیچ تأثیری بر مشروعیت ندارد. (مشروعیت اولیه الهی؛ شکل گیری قدرت؛ استقرار نظام؛ اعمال حاکمیت؛ کارآمدی؛ مقبولیت) (ذوعلم، تجربه کارآمدی حکومت ولایی: ۱۲۰ و ۱۲۱)

۵- مؤلفه های کارآمدی نظام و سازمانها

در اندیشه سیاسی امام خمینی، یک اصل و شاخصه کلی وجود دارد و آن اینکه ماهیت سازمان به تبعیت دولت و حکومت، «اسلامی» است. از این رو اگر ما به اسلام و احکام اسلامی عمل کنیم، بی گمان سازمانی کارآمد خواهیم داشت: اسلام همه چیز دارد. اسلام هم دنیا دارد، هم آخرت دارد. اسلام همه بُعدها را نظر به آن دارد. حکومت اسلامی مثل حکومت های دیگر نیست که فقط به یک بُعد نظر داشته باشند. حکومت اسلامی حکومتی است که همه [آن] اگر ان شاء الله پیاده بشود، ... به آن طوری که بر پیغمبر اکرم نازل شده است، ... سعادت دنیا و آخرت ملت ها را ضمانت کرده است و می کند. (صحیفه امام، ج ۱۳: ۳۶۶)

۵-۱- مهم ترین مؤلفه های کارآمدی را از منظر امامین انقلاب

۱- قانون گرایی از منظر امامین انقلاب

قانون محوری، توجه به قانون از جانب نظام سیاسی و کارگزاران موجب کارآمدی نظام سیاسی خواهد شد. در اسلام قانون است. امام خمینی (ره) در این راستا می فرمایند: همه تابع قانونند و قانون هم خداست؛ قانونی است که از روی عدالت

الهی پیدا شده است؛ قانونی است که قرآن است؛ قرآن کریم است و سنت رسول اکرم است. همه تابع او هستیم و همه باید روی آن میزان عمل بکنیم. فرقی مابین اشخاص نیست در قانون اسلام؛ فرقی مابین گروه‌ها نیست. (همان، ج ۹ : ۴۲۵).

۲. مردم‌گرایی: یکی دیگر از مؤلفه‌های کارآمدی نظام جمهوری اسلامی از منظر امام خمینی (س) که نظام‌های دموکراتیک نیز بر آن تأکید می‌کنند، توجه به مردم است. مردم‌گرایی در اندیشه سیاسی - اجتماعی امام خمینی (س) از چند طریق نمود می‌یابد:

الف) خدمت‌گزاری

ماهیت اندیشه امام خمینی به گونه‌ای است که در کارآمدی نظام سیاسی، مردم نقش بسزایی دارند؛ به گونه‌ای که دین اسلام از نگاه ایشان، دین خدمت‌گزاری به مردم است. (همان، ج ۱۳ : ۲۰۲ و ۲۰۳).

ب) مشارکت مردم در دولت:

یکی از اساسی‌ترین موضوعات در اندیشه سیاسی - اجتماعی امام خمینی (س) که در کارآمدی حکومت اسلامی نقش اساسی دارد، لزوم تعیین سرنوشت مردم از طریق مشارکت سیاسی فعال در همه امور و پشتیبانی مردم در حکومت است. (همان، ج ۳ : ۵۰۳).

ج) حمایت از طبقات پایین جامعه

یکی از شاخصه‌های دیگر مردم‌گرایی در اندیشه امام خمینی (س) توجه به طبقات کم‌درآمد است؛ آن گونه که ایشان از آنان به «نور چشمان ما» و «اولیای نعم همه» یاد می‌کرد. (همان، ج ۲۱ : ۴۱۲).

د) جلب محبت و رضایت مردم

حضرت امام (س) در دیدارهای مختلف با مسئولان همواره بر این امر مهم تأکید داشت: «آقا کاری باید بکنید که محبت مردم را جلب کنید. این هم رضای خدا در آن هست.» (همان، ج ۸ : ۱۲۶) «جلب نظر مردم از اموری است که لازم است. پیغمبر اکرم جلب نظر مردم را می‌کرد [و] دنبال این بود که مردم را جلب کند.» (همان، ج ۱۷ : ۲۵۱)

۳. شایسته‌سالاری

این مؤلفه در راستای کارآمدی از منظر امام خمینی دارای شاخصه‌هایی است که بدان‌ها می‌پردازیم.

الف) دوری چابپلوسان و متملقان

امام خمینی (س) در این زمینه می‌فرماید: همه دست‌اندرکاران - به‌ویژه رئیس‌جمهور - باید از چابپلوسان دغلباز و زبان‌بازان حيله گر برحذر باشند و مشاوران خود را از اشخاص سابقه دار که تعهدشان قبل از انقلاب مشهود بوده است، انتخاب کنند. بسا که منصرفان و منافقان، خود را با ظاهری آراسته به تقوا جا بزنند و با دست ما به اسلام و کشور اسلامی صدمه زنند...

(همان، ج ۱۹ : ۳۷۰)

ب) ضرورت انتقادپذیری

از جمله ویژگی‌ها و ابزار حاکم و مسئول شایسته، داشتن سعه صدر و روحیه انتقادپذیری است: امام خمینی (س) یکی از شاخصه‌های لازم برای اداره حکومت را همین نکته می‌داند. (صحیفه امام ج ۲۱ : ۲۰)

ج) ساده‌زیستی

به‌دور بودن از تجمل از موارد دیگر کارآمدی حکومت اسلامی در اندیشه سیاسی امام خمینی (س) است؛ خطاب به روحانیون به‌عنوان مسئولان جامعه می‌فرماید: آخرین نکته ای که در اینجا... باید از باب تذکر عرض کنم و بر آن تأکید نمایم، مسئله ساده‌زیستی و زهدگرایی علما و روحانیت متعهد اسلام است که من متواضعانه و به‌عنوان یک پدر پیر از همه فرزندان و عزیزان روحانی خود می‌خواهم که در زمانی که خداوند بر علما و روحانیون منت نهاده است و اداره کشور بزرگ و تبلیغ رسالت انبیا را به آنان محول فرموده است، از زیّ روحانی خود خارج نشوند و از گرایش به تجملات و زرق و برق دنیا - که دون شأن روحانیت و اعتبار نظام جمهوری اسلامی ایران است - پرهیز کنند و برحذر باشند.» (همان، ج ۲۰ : ۳۴۲)

د) قاطعیت در عمل

امام خمینی (س) خطاب به مسئولان استان‌ها می‌گوید: «شما آقایان که در محل هستید، با قاطعیت باید عمل بکنید و مردم را وادار کنید که به قاطعیت عمل بکنند.» (صحیفه امام، ج ۷ : ۳۷۵) ایشان در مورد لزوم قاطعیت در برخورد با مشکلات می‌فرماید: اگر ما مسامحه بکنیم و بخواهیم که با ترتیب - و مثلاً فرض کنید - اداری و جوّ پرونده‌سازی و به کاغذ بازی عمل بکنیم، کارها زمین می‌ماند. باید ... ارتش [و] ژاندارمری به‌طور قاطع عمل بکنند. (همان)

ه) تعهد و تدین

امام خمینی در این خصوص می‌فرماید: ما احتیاج به رجالی متدین و قابل‌اعتماد داریم که در عضویت شورایی - پس از سقوط رژیم - شرکت کنند و دارای شرایطی باشند، علاوه بر تدین و علاقه به اسلام...». (صحیفه امام، همان، ج ۵ : ۱۵۱) اهمیت این موضوع تا بدانجاست که پایبند نبودن به آن از سوی مسئولان، کشور را به تباهی و فساد و ناکارآمدی می‌کشاند. (همان، ج ۱۴ : ۳۹۱ و ۳۹۲)

و) تخصص

امام خمینی (ره) می‌گوید: دولت بدون گزینش اشخاص متعهد و متخصص در رشته‌های مختلفه موفق نخواهد شد و دولتمردان در گزینش همکاران، به کاردانی و تعهد آنان و بهتر خدمت کردن آنها به کشور و در منافع ملت بودن آنان تکیه کنند ... نه بر دوستی و آشنایی و حرف‌شنوی بی‌تفکر و تأمل که این رویه موجب ناکامی در خدمت به کشور است. (همان، ج ۱۹ : ۱۵۷ و ۱۵۸)

۴- مصلحت

امام خمینی(ره) مصلحت نظام را از امور مهم و مقدم می‌دانست و از همین روی در راستای پیشبرد اهداف نظام از این طریق عمل می‌کرد. ایشان برای کار آمدی نظام جمهوری اسلامی در اقدامی دستور تشکیل مجمع تشخیص مصلحت نظام را صادر کرد. (همان، ج ۲۰، ص ۴۶۵) وی در اهمیت عنصر مصلحت خطاب به مسئولان می‌گوید: باید برای مردم این قضیه ساده را روشن کنند که در اسلام مصلحت نظام از مسائلی است که مقدم بر هر چیز است و همه باید تابع آن باشیم. (همان، ج ۲۱: ۳۳۶)

۵- وحدت

حضرت امام(س) از جمله کسانی است که در تاریخ معاصر بر این عنصر اساسی تأکید بسیار داشت؛ اصلی بنیادین که رعایت آن بی‌تردید موجب دوام و کار آمدی نظام می‌شود. مقوله وحدت از چند جنبه در اندیشه امام(ره) درخور بررسی است.

الف) وحدت بین ملت و کارکنان

یکی از مظاهر وحدت در راستای کار آمدی حکومت، وحدت بین مردم در جامعه است. امام درباره تأثیر این عنصر اساسی در پیروزی مردم می‌فرماید: ملت ما باید بیدار بشود؛ ملتی که توانست با توانایی خودش و با مشت محکم خودش، توی دهن تمام قدرتمندها بزند. این ملت، قدرتمند است، لکن باید وحدتش را حفظش بکند. اگر وحدتش را حفظ کند، قدرتمند است؛ یعنی خدا همراه است. اگر شما وحدتتان را حفظ کنید، *يُدَاللَّهُ مَعَ الْجَمَاعَةِ*؛ (نهج البلاغه ، خطبه ۱۲۷) با جماعت شما خدا هست و شما همه را از بین خواهید برد. (صحیفه امام، ج ۱۰: ۲۹۶ و ۲۹۷)

ب) وحدت بین ملت و حکومت

تفاهم و همدلی بین ملت و مسئولان حکومت موجبات دوام و سلامت کشور را به وجود می‌آورد و بی‌گمان، با وجود چنین وحدتی است که کشور به کار آمدی می‌رسد. امام خمینی (ره) منشأ همه مشکلات را در جدایی دولت از ملت دانسته و می‌فرماید: «جدایی دولت‌ها از ملت‌ها منشأ همه گرفتاری‌هایی است که در یک کشوری تحقق پیدا می‌کند». (همان، ج ۸، ص ۱۱۸)

ج) وحدت بین مسئولین

امام خمینی(ره) در این باره می‌فرماید:... سلیقه‌های مختلف باید باشد، لکن سلیقه‌های مختلف اسباب این نمی‌شود که انسان با هم خوب نباشد... اگر در یک ملتی اختلاف سلیقه نباشد، این ناقص است. اگر در یک مجلسی اختلاف نباشد، این مجلس ناقصی است. اختلاف باید باشد. اختلاف سلیقه، اختلاف رأی، مباحثه، جار و جنجال، اینها باید باشد، لکن نتیجه این نباشد که ما دو دسته، بشویم دشمن هم. باید دو دسته باشیم [و] در عین حالی که اختلاف داریم، دوست هم باشیم... (همان، ج ۲۱: ۴۷)

۶- مکانیسم‌های اعمال کار آمدی

از آنجا که خاستگاه نظام جمهوری اسلامی ایران و اندیشه امام خمینی (س) حرکت در چهارچوب اسلام و احکام اسلامی است، ناگزیر می‌باید در نیل به کار آمدی نیز از مکانیسم‌های اسلامی استفاده کرد.

۱. قانون محوری

یکی از اهداف اساسی در نظام‌های سیاسی که مورد توجه اسلام نیز بوده، محوریت قانون و رعایت آن است.

۲. شورا و مشارکت‌جویی

امروزه مشارکت و همیاری در زمینه‌های مختلف از شاخصه‌ها و مکانیسم‌های کار آمدی و از اهداف نظام سیاسی به‌شمار می‌رود.

۲. مسئولیت‌پذیری و نظارت همگانی

در حدیثی از پیامبر اکرم (ص) آمده است: **كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ**. ۹ (دیلمی، ارشادالقلوب الی الصواب، ج ۱، ۱۸۴). نظارت همگانی بر امور اجتماعی و سیاسی مسئولان و مردم اهمیت بسیاری دارد؛ آن‌گونه که با اجرای صحیح آن می‌توان برخی از مسایل و مشکلات درون حکومت را حل کرد و به کار آمدی رسید. امر به معروف و نهی از منکر بیانگر همین شاخص مهم مسئولیت و نظارت همگانی است.

۳. برابری و عدم برتری انسان‌ها

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ (حجرات: ۱۳) ای مردم! ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم و شما را تیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید؛ [اینها ملاک برتری نیست،] گرامی‌ترین شما نزد خداوند با تقواترین شماست؛ به یقین خداوند دانا و آگاه است. نظام سیاسی در صورتی به کار آمدی خواهد رسید که هرگونه تبعیض مبتنی بر قوم، گروه، رنگ، نژاد، قدرت، ثروت و نسب را از بین ببرد و مشکلات گوناگون ناشی از این امور را مرتفع سازد. به بیانی یکی از مؤلفه‌های اساسی کار آمدی هر حکومتی برتری انسان‌ها براساس شایستگی آنهاست.

۴. عدالت‌جویی

این شاخص مهم در مباحث کار آمدی جایگاه ویژه‌ای دارد؛ تا بدان پایه که قوام حقیقت حیات آدمی بر آن مبتنی است: **« بِالْعَدْلِ قَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ ؛ هَمَانَا أَسْمَانُ وَ زَمِينُ بِهِ مَوْجِبُ عَدْلٍ بَرِّ پاست. »** (ابن ابی جمهور احسائی، عوالی اللثالی، ج ۴: ۱۰۳).

۵. عقل‌گرایی

توجه اسلام به این شاخص و به‌کارگیری آن در عرصه اجتماع از مؤلفه‌های مهمی است که می‌تواند با انعطاف‌پذیری و رعایت شرایط زمان و مکان، مشکلات موجود نظام سیاسی را از میان بردارد تا آن نظام، کارآمد شود.

۶. مصلحت‌محوری

از جمله شاخصه‌های کارآمدی نظام سیاسی که در مواجهه با مسایل نوظهور توان انعطاف‌پذیری و حل مشکلات را دارد، این عنصر در راستای پیشبرد اهداف نظام سیاسی نقش محوری ایفا می‌کند.

۷. وحدت‌گرایی

بی‌تردید وحدت در تمامی ابعاد اعم از وحدت بین مردم، وحدت بین مردم و مسئولان و وحدت بین مسئولان با یکدیگر، شرط لازم و از شاخصه‌های اساسی کارآمدی است؛ آن‌گونه که عدم رعایت آن، نظام سیاسی را به سمت ناکارآمدی سوق خواهد داد. (فتحعلی، کارآمدی نظام اسلامی: ۱۰۱ - ۱۰۵)

نتیجه‌گیری

ساختار نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران و کارگزاران موجود در این حکومت تعاملی پویا دارند؛ بدین معنا که در کارآمدی این نظام و رسیدن به اهداف منظور، ساختار و کارگزار چنان مستلزم هم هستند که تصور یکی بدون دیگری ممکن نیست. در واقع هر دو با حرکتی تعاملی است که می‌توانند به کارآمدی دست‌یابند؛ یعنی ساختار اجتماعی یا سیاسی جمهوری اسلامی به وسیله قیدوبندهایی که بر کارگزاری می‌زند، یا فرصت‌هایی که برای آن تدارک می‌بینند، تداوم می‌یابد. از این رو، تصور ساختار، بدون حداقل تصور اجمالی از کارگزاری که ممکن است تحت‌تأثیر آن باشد (محدود شود یا توانا گردد)، معنا ندارد. بنابراین در تحلیل مسایل، ساختار و کارگزار هر دو نقش دارند. اهداف هر نظام سیاسی - اجتماعی با دیگری متفاوت است. از آنجاکه حکومت ما جمهوری اسلامی (اصل اول قانون اساسی) است و بر مبانی اسلامی شکل گرفته، برخلاف برخی از نظام‌های سیاسی نمی‌تواند در نیل به اهداف خود از هر ابزاری استفاده کند. خاستگاه این نظام حرکت در چهارچوب اسلام و احکام اسلامی است، از این رو ناگزیر است که در رسیدن به اهداف خود از شیوه‌های مشروع استفاده کند. بی‌شک این فلسفه وجودی، محدودیت‌هایی را برای حکومت و کارگزاران آن فراهم می‌کند. مهم‌ترین ملاک داوری مردم در کارآمدی یا ناکارآمدی نظام و سازمانها عملکرد آنهاست، هر چند آن حکومت برخاسته از مبانی دینی و مذهبی باشد. قضاوت مردم بیش از آن که براساس مبانی نظری باشد، براساس عملکرد آنهاست و هر نظامی عملکرد درست‌تری داشته باشد، کارآمدتر به نظر

می‌رسد. از این رو با وجود ارتباط مستقیم بین ساختار نظام سیاسی و کارگزاران آن ساختار و از سویی با توجه به آن‌که هر دو در کارآمدبودن یا ناکارآمدی نظام سیاسی نقش اساسی دارند، دفاع از ساختار سیاسی - که مبتنی بر یک اندیشه نظری است - زمانی امکان‌پذیر است که آن نظام در مقام عمل، درستی و کارآیی و کارآمدی و اثربخشی خود را به اثبات رسانیده باشد.

منابع:

- ✓ قرآن کریم.
- ✓ نهج البلاغه.
- ✓ آقابخشی، علی، فرهنگ علوم سیاسی، تهران، چاپار، ۱۳۷۹.
- ✓ احسائی، ابن‌ابی‌جمهور، عوالی اللئالی، قم، سیدالشهدا، ۱۴۰۵ق.
- ✓ جوادی آملی، عبدالله، انسان کامل، قم، انتشارات اسراء، ۱۳۹۱ش
- ✓ دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
- ✓ دیلمی، شیخ حسن، ارشادالقلوب الی الصواب، قم، شریف رضی، ۱۴۱۲ق.
- ✓ ذوعلم، علی، تجربه کارآمدی حکومت ولایی، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه، ۱۳۸۵.
- ✓ زاهدی، شمس‌السادات و سیدمهدی الوانی و ابوالحسن فقیهی، فرهنگ جامع مدیریت، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۳.
- ✓ فتحعلی، محمود، کارآمدی نظام اسلامی، قم، صباح، سال سوم، ش ۱۲ - ۱۱، بهار و تابستان ۱۳۸۳.
- ✓ متفکر، حسین، (۱۴۰۰) تبیین مواضع امام‌امین انقلاب پیرامون امنیت داخلی، تهران، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس سردار شهید سلیمانی
- ✓ لاریجانی محمدجواد، مباحثی در مشروعیت و کارآمدی، تهران، سروش ۱۳۷۳.

- ✓ لیست، سیمور. ام، مشروعیت و کار آمدی، ترجمه رضا زبیب، تهران، فرهنگ توسعه، سال چهارم، ش ۱۸، خرداد و تیر ۱۳۷۴.
- ✓ معینی، صفرا، فرهنگ واژه‌ها و اصطلاحات مدیریت و سازمان، تهران، وزارت کشاورزی، ۱۳۷۰.
- ✓ موسوی خمینی، سیدروح الله (امام)، صحیفه امام، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۸.
- ✓ مرتضی مطهری، اسلام و مقتضیات زمان، تهران، انتشارات صدرا، ۱۳۷۰، ج ۲، صص ۲۸-۲۹.
- ✓ (بیانات رهبری در دیدار جمعی از دانشجویان، ۱۰/۰۸/۱۳۸۳، <https://khl.ink/f/3257>)
- ✓ بیانات رهبری در دیدار علما و روحانیون کرمان ۱۳۸۴/۰۲/۱۱، <https://khl.ink/f/3279>)
- ✓ (بیانات رهبری در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (علیه السلام) ۲۰/۰۲/۱۳۹۶، <https://khl.ink/f/36490>)
- ✓ (سیدعلی خامنه‌ای ۲۲ مهر ۱۳۹۷، <https://www.sharghdaily.com/fa/tiny/news-747650>)